

Жук І.В., кандидат юридичних наук, доцент
кафедри кримінально-правових дисциплін
юридично-психологічного факультету
Національної академії внутрішніх справ

До питання припинення застосування примусових заходів медичного характеру

Відповідно до ст. 95 Кримінального кодексу України припинення застосування примусових заходів медичного характеру здійснюється судом за заявою лікаря-психіатра, який надає особі психіатричну допомогу, до якої додається відповідний висновок комісії лікарів-психіатрів, що обґрунтовує доцільність прийняття такого рішення. Особи, до яких застосовані примусові медичні заходи, підлягають огляду комісією лікарів-психіатрів не рідше одного разу на 6 місяців для вирішення питання про наявність підстав для звернення до суду із заявою про припинення застосування таких заходів. При цьому суд може передати особу, психічний стан якої покращився, на піклування родичам або опікунам з обов'язковим лікарським наглядом.

Отже, фактичною підставою припинення лікування є досягнення поставленої перед ним мети, тобто вилікування особи або таке покращання її стану здоров'я, при якому вона перестає становити небезпеку для суспільства, а відтак, усувається ризик заподіяння психічно хворим істотної шкоди собі та оточуючим. Нажаль, випадки повного вилікування особи від психічного розладу зустрічаються у медичній практиці вкрай рідко. Натомість, превалюють випадки такої зміни психічного стану особи, за якої вона стає “здатною усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними”. Саме тому закон передбачає можливість припинення примусового лікування при настанні зміни психічного стану здоров'я, коли особа не потребує подальшого лікування, хоча фактично залишається хворою.

При вирішенні питання про можливість припинення психіатричного лікування особи суд також має враховувати умови її майбутнього мікросередовища (сімейно-побутові відносини, психотравмуючі обставини та ін.). Адже застосування новітніх психотропних засобів може призвести до швидкого покращання стану хворого, стійкість яких зберігається лише за сприятливих умов, оскільки перебування у лікарні огорожує хворого від негативного впливу зовнішніх факторів, а повернення до домашньої обстановки, поряд з позитивними моментами, що сприяють реадaptaції, інколи загрожує загостренням хворобливого процесу (наприклад, при конфліктних взаємовідносинах у родині). У цьому зв'язку існує доцільність розширення рекомендацій судово-психіатричних експертних комісій, які окрім заходів медичного характеру повинні передбачати вирішення соціально-побутових проблем хворого (зокрема, працевлаштування, проживання, оформлення інвалідності, призначення опікуна тощо).

Після припинення примусового лікування відповідно до чинного законодавства особу можуть передати на піклування родичам або опікунам з

обов'язковим лікарським наглядом. Щодо цього заходу у п. 20 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 3 червня 2005 р. № 7 “Про практику застосування судами примусових заходів медичного характеру та примусового лікування” даються такі роз'яснення: “оскільки в законодавстві про психіатричну допомогу не передбачено такого виду діяльності психіатричних закладів охорони здоров'я, як обов'язковий лікарський нагляд за особами, переданими судом на піклування родичам або опікунам, а піклування охоплює обов'язок лікування підопічного, слід вважати, що у зазначеному випадку обов'язок забезпечити такий особі психіатричний лікарський нагляд (амбулаторний чи в умовах стаціонару) покладається не на психіатричний заклад, а безпосередньо на родичів чи опікунів, а тому не є примусовим наданням психіатричної допомоги чи примусовим лікуванням”.

Практично цей захід зводиться до того, що хворий органами охорони здоров'я поміщується до психіатричної лікарні для лікування на загальних умовах, а у разі відсутності такої потреби, його передають на піклування родичів та опікунів з обов'язковим лікарським наглядом, що здійснюється лікарями психоневрологічного диспансеру (ПНД) чи іншого лікувального закладу. На опікунів та піклувальників покладається як захист майнових інтересів психічно хворого, його законних прав, так і обов'язок приймати заходи з лікування та утримання підопічного в умовах, що відповідають стану його здоров'я. При погіршенні стану підопічного вони повинні піклуватися про поміщення хворого до лікарні або надання йому амбулаторної допомоги через ПНД.

Відзначимо, що потреба особи у постійному сторонньому догляді після припинення застосованих примусових заходів медичного характеру є не єдиною підставою її поміщення до психіатричного закладу - особа може бути поміщена до лікарні до вирішення її соціальних питань у разі відсутності у неї родичів (законних представників). Приміром, подібним закладом може слугувати психоневрологічний заклад соціального захисту або спеціального навчання, до якого за необхідності може бути поміщена психічно хвора особа на підставі ст. 23 Закону України “Про психіатричну допомогу” від 22 лютого 2000 р.

Наостанок підкреслимо, що соціальна реабілітація психічно хворих, їх адекватне включення до суспільного середовища та працевлаштування, організація нагляду за хворими після їх виписки з лікарень (особливо за тими, у кого психічний стан характеризується нестійкістю, схильністю до загострення захворювання) займають важливе місце у системі попередження вчинення психічно хворими нових суспільно небезпечних діянь.